

Recenze, články

Islám českýma očima II

Na Univerzitě Karlově se více než jinými aktivitami zaneprázdněný Alois Musil stali klíčovými postavami studia islámského Orientu mladší orientalisté – íránista a turkolog Jan Rypka (1886–1968), řádný profesor od roku 1930, a Felix Tauer (1893–1981), který se habilitoval na Filosofické fakultě UK roku 1925, ale profesury dosáhl až v roce 1945. Tauer vyrostl na Univerzitě Karlově jako student Dvořáka, Růžičky a Musila, zčásti také Maxe Grünerta, rektora její německé větve. U všech jmenovaných bylo tehdy samozřejmostí orientovat se ve všech třech hlavních jazycích a kulturách muslimského Orientu, ve vlastní práci se ale prosadili vždy na určitém poli. Rypka se proslavil jako íránista, znalec perské literatury, jíž kromě překladů, esejů a dílčích studií zasvětil i své vrcholné dílo *Dějiny perské a tádžické literatury* (Praha, 1956). Vyšlo i v překladech do pěti jazyků, včetně perštiny (Teherán, 1975). Rypka dokázal kolem své osoby a svého díla soustředit řadu žáků, kteří na čas představovali respektovanou českou íránistickou školu. Její řady bohužel v další generaci prořídly a prestiž vybledla. Dnes sledujeme snahy o její oživení. Tauer působil na Filosofické fakultě UK s válečnou přestávkou až do 60. let, jeho přednášky pro studenty blízkovýchodních oborů zahrnovaly kromě dějin islámského světa i úvod do islámu. Vedle řady francouzsky nebo německy psaných historických studií, založených z velké části na perských pramenech, zprostředkoval české vzdělané veřejnosti přístup k dějinám a kultuře islámského světa svým přesným, bohatě komentovaným překladem *Knihy Tisíce a jedné noci* (díl I–VI, Praha, 1928–32 a reedice 1973–75) a soubornou historií *Svět islámu* (Praha, 1984, 2. vyd. 2006). Oba naši klasikové přistupovali k islámu s úctou. Čerpali ji již během svých studijních pobytů v Íránu nebo v Istanbulu nad rukopisy v knihovnách i v živých kontaktech s místními vzdělanci. Šlo vždy o úctu upřímně sdílenou, oboustrannou. Svá slova rozloučení s Rypkou ve strašnickém krematoriu Tauer uzavřel přednesem koránské *Fátihy*.

Některé jejich žáky přivedlo okouzlení islámskou kulturou ke konverzi. Byli to arabista Ivan Hrbek (1923–1993) a íránista Jiří Bečka (1915–2004). Hrbek dokonce po určitou kratší dobu zastával funkci v čele pražské muslimské obce. Oba dokonce přijali muslimská jména, například Abdalláh Bečka, a publikovali v časopise českých muslimů *Hlas*. Vzhledem k politickému vývoji v ČSR a poté ČSSR oba o této fázi svého osobního života příliš nemluvili, ve svém odborném působení v Orientálním ústavu ČSAV však vlídnou objektivitou kultivovaných pohledů na Blízký a Střední východ dokázali obstát v tehdejšímu klimatu oficiální pěstované zášti proti západním demokraciím a iluzí o asijských a afrických národech jako záloze „světových revolučních sil“. O Bečkovi jsme se již vícekrát zmínili. Svůj mladistvý romantický vztah k islámu přetavil v nadšené zaujetí perskou literaturou. Ke snazšímu uplatnění v novém režimu rozšířil svůj badatelský elán o kulturu Táďžiků a dalších muslimských etnik tehdy sovětské Střední Asie.

Hrbek zůstal ve svých početných arabistických pracích blíže náboženskému jádru islámu. Dokázal přitom znamenitě skloubit vlastní náboženské cítění s vědeckým přístupem i vhodnou taktikou

vůči tlakům režimu. Svůj překlad Koránu, na němž pracoval téměř dvě desítky let, mohl uveřejnit v roce 1972 díky islámsky neortodoxnímu uspořádání súr a silnému důrazu na odborná hodnocení textu a výkladu svaté knihy, nikoli na její náboženský význam pro muslimy. Vřelý vztah k islámské a k arabské kultuře obecně prokázal vlastními studiemi a početnými překlady klasické i moderní arabské literatury (Ibn Battúta, Ibn Chaldún, Ibn Tufajl, al-Mas'údí; Táhá Husajn aj.), psal také o Muhammadovi a islámských hodnotách, v míře vyvážené k sekulárnějším studiím, například o arabských zprávách o Slovanech. Po „roce Afriky“ 1960 se intenzivně věnoval tematice afrických dějin pro projekt *General History of Africa* sponzorovaný ze strany UNESCO. Znal a schválil mou knihu *Duchovní cesty islámu*. Při jeho pohřbu v roce 1993 jsem do svého smutečního projevu zahrnul jak koránská slova chvály věřících (... A to jsou ti, jimž patří požehnání a milosrdenství Pána jejich...), tak obdobná slova z evangelia sv. Jana (J 14,1–4). Vdova paní Hrbková, katolička, mi pak upřímně děkovala.

Hrbkův překlad Koránu nabyl v českém prostředí postavení standardu. Nebyl jediný. Nepočítáme-li Budovce a některé dílčí ukázky, první český překlad muslimské svaté knihy pořídil katolický kněz Ignác Veselý (1885–1964); vycházel po částech v letech 1913, 1923 a 1925 a znovu pak celý roku 1945. Česká muslimská obec jej řadu let používala jako kvazi-kanonické přetlumočení v islámsky zdobeném vydání, teprve později přijala za svůj překlad Hrbkův. V tom ovšem – v objemném elegantním zeleném svazku, zahrnujícím i arabský text – uvedla pořádek súr do kanonického pořadí a Hrbkovy poznámky a komentáře nahradila obsažnějšími výklady od indického moderního muslimského učenice Abdulláha Júsufa Alího. Veselý překládal Korán z arabského originálu za použití latinského a dalších evropských překladů, arabsky se naučil od Jaroslava Sedláčka. Svůj zájem o islám projevil v článkách o starozákonních postavách v Koránu, o koránské eschatologii a o Mohamadovi a křesťanství, které publikoval v *Časopise katolického duchovenstva* v letech 1925 a 1929. Nové ocenění neprávem opomíjeného prvního moderního překladatele Koránu Ignáce Veselého přinesl v naší době Jaroslav Franc (Ignác Veselý – teolog mezináboženských vztahů a překladatel Koránu, *Studia theologica* 4/2014, s. 192–210).

Krom Hrbka a Veselého bychom neměli zapomenout ještě na Aloise Richarda Nykla (1885–1958) a jeho překlad Koránu, opatřený kvalitním úvodem a poznámkami. Vyšel v roce 1934, druhé vydání 1938. Je odborně přesný, jeho čeština je poznamenána biblickou důstojností a snahou o určitou básnickou vznešenost. Tento rys se Hrbek snažil překonat větší moderností, snazší srozumitelností a bohatším výkladovým komentářem. Orientalista, polyglot a světoběžník Nykl se po válce již nevrátil do Československa, dožíval v USA a jako arabista se proslavil zejména prací o arabské poezii ve středověkém muslimském Španělsku. Zdařilým médiem k hodnocení jeho pestrého života a bohatého díla je edice dokončené části jeho vlastních pamětí: Josef Ženka (ed.), *Alois Richard Nykl: Padesát let cest jazykozpytce a filosofa*, Karolinum, 1964. Jen pro úplnost dodáme, že počátkem 90. let se v našich knihkupectvích objevily ještě islámsky zdobené svazky českého překladu Koránu, který na zakázku misijně aktivní sekty ahmadíja pořídila v Londýně z angličtiny jinak neznámá Libuše Shortová. Kniha nesla název *Svatý Korán*. Stejně jako sekta se u nás příliš neprosadila, její text vykazuje řadu slabin daných neporozuměním, příp. sektářskou úchylkou. Zatímco v 60. letech Hrbek dominoval arabistice na Orientálním ústavu ČSAV, v čele Katedry věd o zemích Asie a Afriky FF UK stála nezapomenutelná osobnost Karla Petráčka (1926–1987). Byli s Hrbkem osobně přátelé, napsali společně monografii *Muhammad* (Orbis, 1967), jež pak vyšla ještě v polském překladu (1971), ale v lecčem se neshodovali – například v názoru na arabsko-izraelský konflikt, v míře náboženského cítění anebo ateismu v osobní hodnotové škále. Petráčkově vědecké i pedagogické zaměření se soustřeďovalo hlavně na semitohamitskou jazykovědu a na

arabskou literaturu. Islámu věnoval jedinou významnější monografii *Islám a obraty času* (Praha, 1969) a v téže době, poznamenané u nás ještě zájmy vyvolanými myšlenkovým kvasem roku 1968, participoval na širěji koncipované knize *Myšlenkové proudy v současném Egyptě* (1969).

Islámské tematiky jsem se na katedře na čas nejvýrazněji ujal já jako mladý odborný asistent, žák Petráčkův i Hrbkův. Své tehdejší intenzivní studium, doplněné zkušenostmi ze stipendijního pobytu v Egyptě v roce 1967 a poté účastí na cestě třinácti africkými zeměmi v tzv. Expedici Lambaréné roku 1968, jsem uplatnil ve dvoudílných skriptech *Moderní islám I a II* (1971–72). Přestože dílo vyšlo jen v malém nákladu 200 výtisků, odvažuji se tvrdit, že přineslo do české islamistiky silný impuls a dodnes si zachovává svou hodnotu. První svazek podává územně členěné informace o myšlenkových proudech v muslimských zemích do konce 60. let, druhý svazek přináší analýzy témat jako „soudobé islámské filosofické myšlení“, „diskuse o pravosti a hodnotě hadíthů“, „islám a křesťanství“ a „právní myšlení“ a antologii přeložených významných textů. Po sametové revoluci si skripta studenti orientalistiky svépomocí rozmnožili a jako pomůcka a inspirace slouží fakticky dodnes. Já sám jsem musel za normalizace v roce 1964 z Filosofické fakulty UK odejít a až do roku 1990 jsem se živil jako tlumočník ve svobodném povolání převážně tlumočením a překlady z a do arabštiny.

Ze studentů arabistiky tehdejší doby se islamologii věnoval zvláště Miloš Mendel (nar. 1952). Po absolvování pracoval nejprve v České tiskové kanceláři a Československém rozhlasu, od roku 1984 pak v Orientálním ústavu ČSAV, který se stal jeho hlavním působištěm až do roku 2012. Natrvalo se zaměřil na soudobý islám, k němuž ho nejprve inspirovaly práce G. Kepela. Podílel se na kolektivních dílech, která tehdy organizoval Orientální ústav ČSAV. Disertaci *Islámský fundamentalismus na Blízkém východě. Egypt a Sýrie v 50.–70. letech* (1992) předložil a obhájil se získáním titulu CSc. až po sametové revoluci. Jeho zájem o islám, který uplatnil ve velkém počtu studií a monografií věnovaných různým stránkám islámské kultury, je čistě sekulární. Přestože oba jeho rodiče byli duchovními Církve československé husitské, on sám smýšlí ateisticky, což se někdy promítá i do jeho práce. Jako další mladší arabista a islamolog se v Orientálním ústavu ČSAV ještě před listopadem 1989 prosadil Zdeněk Müller (nar. 1947), absolvent Filosofické fakulty UK v oborech arabština a filosofie. Svou aspiranturu uzavřel kandidátskou prací *Palestinské hnutí odporu*, koncipovanou v duchu ideologie a tematických zájmů, které tehdy ukládal Orientální ústav ČSAV svým pracovníkům. Absolvoval studijní pobyt v Damašku a později, už v postavení vědeckého pracovníka, přednáškový pobyt v Ammánu (1985). V souladu s příkázanou ideologií se ve studiu orientoval na vybrané ideové a politické aspekty islámu, jak v kolektivní práci *Islám a současnost* (Academia, 1985), tak v díle napsaném společně s Milošem Mendelem *Svět Arabů* (1989) a zčásti také v knize *Islám – ideál a skutečnost* (společně s M. Mendelem a íránistkou A. Křikavovou, 1990). Za listopadových personálních změn byl v prosinci 1989 zvolen ředitelem Orientálního ústavu ČSAV, z této funkce sám odstoupil v září 1991. Další život spolu s osobními vztahy přenesl z Prahy do Paříže. Tam získal možnost dalšího rozvíjení odborného výzkumu a publikací v bezprostředním kontaktu s vyspělou francouzskou islamologií.

V oné době „normalizace“ byl vedoucím oddělení Středního východu a arabských zemí Orientálního ústavu ČSAV namísto Hrbka, který po sovětském vpádu vystoupil z KSČ, jmenován JUDr. Josef Muzikář (nar. 1932). Měl za sebou studia ve francouzském Nancy a v Moskvě. Zajímal se o arabský nacionalismus, strany a hnutí. Z titulu své funkce stál v čele kolektivních prací Orientálního ústavu ČSAV, kde byl tematizován také islám, samozřejmě ze zorného úhlu jeho působení v politice. Významný výstup se tak přímo jmenuje *Islám v politice* (Svoboda, 1987), dalším je editorství knihy *Zápas o novodobý stát v islámském světě. Od mešity k parlamentu* (Academia, 1989).

Kromě arabistů Mendela a Müllera byli do autorského kolektivu zapojeni turkoložka Zdeňka Veselá (1930–1998), manželka Rudolfa Veselého, která se zabývala hlavně novodobou Osmanskou říší a Tureckem, a historik Jan Wanner (nar. 1940), specializující se na dějiny SSSR a novodobého Blízkého a Středního východu. Do publikace *Islám v politice* byl požádán o kapitoly věnované roli islámu v Íránu. Uzavřu vzpomínkou na Muzikářovo vystoupení na mezinárodní konferenci, kterou tehdy uspořádala ve Varšavě – zkrúšené represemi proti Solidaritě – Varšavská univerzita na podnět a zřejmě i s finanční podporou ze strany libyjských oficiálních propagátorů Kaddáfího *Zelené knihy*. Já jsem tam pracoval jako simultánní kabinový tlumočník arabštiny. Muzikář ve svém příspěvku srovnával Kaddáfího „třetí univerzální teorii“ s marxismem. Ve svém vystoupení prohlásil, že Marxovy rozborý ekonomických a společenských poměrů jsou mnohem rozsáhlejší než Kaddáfího tři svazečky. Vyvolal tím velkou nelibost libyjských kvazi-hostitelů akce. Byl to zvláštní, ilustrativní zážitek.

Studijní rozmach, rozpaky a rozepře kolem islámu

Svoboda myšlení po pádu komunistické totality v zemi otevřela doširoka dveře také vnímání, odbornému studiu a šíření islámu i jeho seriózní, nebo svévolně negativistické či kariéristické kritice. Na vysokých školách vzbudil islám zájem vedle tradiční orientalistiky na Filosofické fakultě UK také v učebních programech dalších humanitních oborů, podobně také v Plzni, Brně a Ostravě. Studium islámu dostalo nový impuls a možnosti k oživení náboženského a komparativního záběru také na teologických fakultách Katolické teologické fakultě UK, Evangelické teologické fakultě UK a Husitské teologické fakultě UK v Praze, Teologické fakultě JU v Českých Budějovicích a Cyrilometodějské teologické fakultě UP v Olomouci. Politický vývoj ve světě po rozpadu Sovětského svazu a s ním i starého světového bipolárního modelu tlačil v téže době téma islám do médií a do popředí veřejného zájmu jako potenciální novou hrozbu. Tomuto směru myšlení nahrávaly radikalizační proudy, které se v muslimských zemích rozmohly a stále se derou vpřed v zápase o politickou moc. Leckde si získávaly pozice také v migrantských komunitách, rozhojňujících a kvalitativně měnících tváře muslimských diaspor v Evropě. V řadách evropské domácí populace tváří v tvář rostoucí muslimské přítomnosti ožívaly staré předsudky a ještě výrazněji se formovaly nové formy laciné xenofobie, střídající zčásti starý, zkompromitovaný antisemitismus. Přestože muslimská přítomnost u nás zůstává početně slabá, nenávistný antiislamismus si tu získal své stoupence, a to jak z řad politických špiček a dobrodruhů, takže snadno manipulovatelných lidových vrstev. Všimneme si jen stručně některých témat a tendencí.

Kde všude se studuje a hodnotí islám

Islámskou tematikou se nadále zabývají akademická pracoviště, o nichž již byla řeč – Katedra věd o zemích Asie a Afriky Filosofické fakulty UK (časem „Afrika“ odpadla) a Orientální ústav AV ČR. Na Filosofické fakultě UK dostala od roku 1990 nebývalý prostor, který jsem osobně bohatě využil. Směl jsem konečně obhájit svou disertační práci o Dárfúrském sultanátu, která věnuje značnou pozornost zvláštním rysům súdánského a obecněji afrického islámu. Publikoval jsem monografii *Duchovní cesty islámu*, která se od vydání v roce 1993 dočkala dalších pěti edic (6. vydání 2015) a dodnes dobře slouží i jako vysokoškolská učební pomůcka. Tuto knihu následovaly v nakladatelství Vyšehrad mé další islamologické tituly, věnované současnosti, fundamentalismu, sufismu a přemýšlení o křesťansko-islámských vztazích. Obor arabistika představovali moji bývalí učitelé historik Rudolf Veselý a literární vědec Jaroslav Oliverius; oba bohužel – již

po skončení svého aktivního působení na fakultě – v roce 2020 zesnuli. Historií muslimských zemí se až do svého penzionování v roce 2020 zabýval Eduard Gombár, autor a spoluautor několika titulů o kmenových strukturách a moderních politických dějinách v arabském světě. Vyšly v souvislých řadách jednak v univerzitním Karolinu (*Dramatický půlměsíc*, 2001; *Kmeny a klany v arabské politice*, 2004; *Kmeny a klany v arabském Maghribu*, 2007), jednak v ediční řadě „Dějiny států“ vydávané Nakladatelstvím Lidových novin (*Dějiny Egypta*, spolu s Ladislavem Barešem a Rudolfem Veselým, 2009) *Dějiny Iráku* (spolu s Lukášem Pechou, 2013), *Dějiny Libye* (2015) aj. Z mladší generace si zaslouží zmínku Gombárův žák Josef Ženka, věnující se mimo jiné středověkému Andalusu. Byl již zmíněn v souvislosti s A. R. Nyklem. Pozornost nepřehlédnutelnému islámu věnují samozřejmě rovněž historické i literárněvědné studie z arabského světa. Plně se na něj zaměřují práce mladší generace, která na katedře vystřídává své učitele. Fenoménu islámského fundamentalismu se věnuje zvláště Pavel Ťupek.

V roce 2013 vydal překlad a studii k dílu Ahmeda Ibn Tajmíja, *Wásitské vyznání* (Academia), v roce 2015 *Salafitský islám* a v roce 2018 v Edinburghu publikoval spolu s Ondřejem Beránkem *Salafi Islam: Iconoclasm, Destruction and Idolatry*. Již dříve česky společně vydali *Dvojitá tvář islámské charity* (CDK, 2008) a nyní v širokém kolektivu dílo *Islámská čítanka. Studijní antologie arabského islámského písemnictví* (FF UK, 2020). Vysoký standard výuky arabštiny na katedře zaručuje zejména docent František Ondráš. Sám, ženatý s egyptskou arabistkou, konvertoval k islámu, svou víru prožívá kultivovaně, neokázale. Mladší docent téže katedry Daniel Boušek se zabývá hlavně dějinami a kulturou Židů ve středověkém islámském světě; habilitoval se monografií *Polemika islámu s judaismem a hebrejskou Biblí ve středověku* (Academia, 2013). Islámská témata se na katedře přirozeně objevují také v rámci oborů iránistika a turkologie; i když spíše okrajově či v popularizačních formách. Do fakultního Ústavu filosofie a religionistiky je přenáší mladší postdoktorandi, například Magdalena Vitásková, autorka disertace věnované Avicennovi.

V Orientálním ústavu, který po desetiletí personálně i výzkumnými programy úzce navazoval na orientalistickou katedru Filosofické fakulty UK, z této někdejší spolupráce zůstávají určité pozůstatky v nových širších celcích. Afrikanistika, která za Hrbka představovala na obou pracovištích významný obor, na obou zcela zanikla. Islamologie, zřejmě vzhledem ke světovému dění, se naopak zřetelně rozrostla. Až do roku 2012 ji v Orientálním ústavu AV ČR představoval zejména Miloš Mendel se svým velkým publikačním elánem (*Židé a Arabové*, 1992; *Islámská výzva*, 1994; *Náboženství v boji o Palestinu*, 2000; *Hidžra. Náboženská migrace v dějinách islámských zemí*, 2006; *Džihád*, 2010 aj.). V letech 2013–2017 Miloš Mendel vyučoval v Ústavu religionistiky Masarykovy univerzity v Brně a donedávna působil na Fakultě filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Jeho práce jsou psané čtivým jazykem a zaměřují se převážně na aktuální témata politického islámu, zatímco náboženské spirituální hloubky islámu spíše opomíjejí. Podobný soud platí ostatně – s drobnými výjimkami – pro většinu rozsáhlé islamologické produkce Orientálního ústavu AV ČR. V letech 2013–2020 působil jako ředitel Orientálního ústavu AV ČR Ondřej Beránek. Zabývá se ponejvíce politickým a salafijským (on sám, stejně jako jeho blízký přítel Ťupek, píše méně vhodně salafitským) islámem. Po absolvování Filosofické fakulty UK studoval v USA na Harvardu a na Brandeis University (2005–2009) a do roku 2013 působil jako ředitel Centre for Middle Eastern Studies na Metropolitní univerzitě Praha. Jeho arabistické práce zahrnují edici a výklad Averroova *Rozhodného pojednání* (2012) a průkopnickou práci *Ignác Goldziher: vězeň z Budapešti. Život a dílo zakladatele islamologie* (CDK, 2010); dále monografii o Saúdské Arábii, v níž se odrazily jeho poznatky ze stipendijního pobytu v Rijádu z roku 2003; a velký počet islamologických monografií, které editoval již jako ředitel Orientálního ústavu AV ČR. Bohatou publikační

činností věnovanou různým stránkám islámu s ním může úspěšně soutěžit zhruba stejně starý Bronislav Ostřanský. Toho jeho cesta po absolvování Filosofické fakulty UK vedla přes lektorát češtiny na káhirské univerzitě Ajn Šams a působení na Slovensku v Nitře do pražského Orientálního ústavu AV ČR (od 2014). S velkým zanícením se zabývá islámskou mystikou (*Dokonalý člověk*, 2004; *Hledání skrytého pokladu*, 2008), hermetickými vědami, oneirokritikou, eschatologií (editor *Smrt, hroby a záhroby v islámu*, Academia, 2014) a pak v době hlučných hrozeb „Islámského státu“ islámskou apokalyptikou a milenialismem (kromě českých studií a mediálních vystoupení *Jihadist Preachers of the End Times*, Edinburgh UP, 2019). Zmíníme se ještě o jeho edičních aktivitách v současných českých diskusích vyvolávaných islamofoby. V současnosti dokončil vydání českého překladu aš-Šahrastáního.

V Orientálním ústavu AV ČR se dnes zabývá islámem několik vědeckých a odborných pracovníků. Většinou patří do Oddělení Blízkého východu – kromě Ondřeje Beránka a Bronislava Ostřanského jsou to Miroslav Melčák, zabývající se islámským urbanismem a náboženskými nadacemi (waqfy), dále turkoložka Gabriela Ůzal Volfová, studující mj. postavení muslimských žen, a také cizí odborníci přijatí k dlouhodobé spolupráci. Velkou organizační aktivitou vyniká zvláště italský historik Stefano Taglia, absolvent z Londýna, expert na pozdní Osmanskou říši a blízkovýchodní menšiny. Orientální ústav AV ČR zachovává kontakty i se svými bývalými zahraničními pracovníky. Několik odborníků se zabývá islámskou tematikou také v dalších odděleních Orientálního ústavu AV ČR – Tomáš Petrů ji odborně sleduje ve významných regionech Malajsie a Indonésie jako pracovník Oddělení Jižní Asie, sinolog Ondřej Klimeš se zabývá neméně aktuálním tématem represí Ujgurů v čínském Sinťiangu, externí pracovnice Věra Exnerová (Veselá) se specializuje na postsovětskou Střední Asii, zvláště na etnika Ferganské doliny. Zřetelně chybí odborné zaměření na islám a sílíci islamismus v subsaharské Africe. Mezera je patrná také ve studiu islámu v Indii, Pákistánu a Afghánistánu. Tuto oblast dlouho odborně zpracovával Rypkův žák, odborník na perskou, hindskou a urdskou filologii a historii, Jan Marek (nar. 1931); literaturou a ženskou problematikou v tamních muslimských společnostech se zabývala Dagmar Marková (Ansáriová, nar. 1935). Oba jsou již po letech v Orientálním ústavu AV ČR v důchodu.

Velký, jakkoli různorodý současný zájem o islám prokazují dnes významné práce vznikající i mimo obě tradiční orientalistická centra. V Plzni se rozvinula arabistika a islamologie v úzké návaznosti na tamní univerzitní antropologii. Z nedávných absolventů zasluhuje zmínku Ondřej Krátký, autor arabisticky i íránisticky erudované práce *Blízkovýchodní internacionála. Milníky šíitské aktivizace ve 20. století* (ZČU, 2013). Již několik let působí v Sýrii v podnikatelské sféře se snahou o obnovu poničené země. Výraznou postavou plzeňské islamologie se ovšem stal dr. Daniel Křížek. Jeho knihu *Taríqa naqšbandíja haqqáníja: Islámská mystická duchovní nauka v teorii a praxi* (ZČU, 2014), založenou na vlastním terénním výzkumu, bych doporučil spolu se svými a Ostřanského díly každému, kdo se u nás zajímá o tuto spirituální a zároveň praktickou větev islámu. Křížek se spolu s plzeňskými kolegy a žáky poučeně věnoval také aktuálnímu studiu „arabského jara“ a rovněž islámu v Íránu, kam si plzeňští našli cestu. Ze sousedního soudku připomínám, že plzeňští arabisté pořádají již několik let hodnotné festivaly *Arab Fest*, které nabízejí platformu vzájemnému poznávání a obohacování pro zájemce o arabskou kulturu z Plzně, Prahy i dalších center. *Arab Fest* ve vynalézavě možných formách pořádají i v pandemiích zkoušených časech letošního podzimu. V Čechách bych v tomto kontextu připomněl zejména religionistiku v Pardubicích, kde se islámu věnovali zvláště docent Vít Machálek, jehož práci o křesťansko-muslimských ideových střetech doby tureckých válek jsme již uvedli, a Viola Pargačová, soustřeďující se na koptskou kulturu.

K rozvoji naší islamologie významně přispívají také mnozí absolventi studia islámu na prestižních zahraničních školách, ať již postgraduálně, v plném rozsahu anebo životní praxí. Třem z nich poskytl prostor vyjádřit se o soudobém islámu v knize rozhovorů žurnalista Jan Rovenský. Jejich jména figurují již v titulu *Mezi mýty a minarety. Kmoníček, Mendel, Pelikán a Tureček v rozhovorech o islámu a muslimském světě* (Filosofia, 2018). Hynek Kmoníček studoval arabistiku v Praze a pak v Izraeli a jeho širokou a živou znalost islámu bohatě prosytily rozsáhlé styky jedinečně talentovaného diplomata, zdatně působícího kdekoliv od Austrálie po USA a chápajícího islám s jeho biblickým příbuzenstvím i s aspiracemi dnešních lidí třetího světa. Petr Pelikán po studiích v Praze prošel školou života v rozbouřeném Afghánistánu a dále do sytosti také v problematičtém Súdánu, který ho na čas pověřil funkcí honorárního konzula v Česku. Sám, syn z významné české právnické rodiny, konvertoval k islámu. Jeho vystoupení z této pozice mohou překvapovat jednak hlubokým znalostním zázemím, jednak kvalitně vyargumentovanými postoji umírněné, mnohostranně přijatelné ortodoxie. Obohatil naši islamologii o práce věnované islámskému právu. Pro Právnickou fakultu UK vydal skriptu *Sunna. Pramen islámského práva* (1997), pro širší vzdělanou veřejnost překlad knihy hadíthů Jahjá an-Nawawí, *Zahrady spravedlivých* (A.M.S. Trading, 2008). Břetislav Tureček je původní profesí novinář, který se specializoval na některé z aktuálních problémů Blízkého východu. Ovládá perštinu a své dobře zažité poznání Íránu promítl do informačně bohaté monografie *Labyrintem Íránu* (Knižní klub, 2013). Od roku 2008 pak přes pět let působil jako zpravodaj Českého rozhlasu se sídlem v Jeruzalémě. Jeho články a knihy věnované „nesvaté válce o Svatou zemi“, tedy izraelsko-arabským vztahům, a po hořké zkušenosti z „arabského jara“ pak „cestě od orientálních diktatur ke svobodě a zase zpátky“ (*Blízký východ nad propastí*, 2016) ukazují, jak lze od poctivé žurnalistiky dospět k přesvědčivému podání reálného poznání. Dnes Tureček vede Centrum pro studium Blízkého východu Metropolitní univerzity Praha a získal si respekt jako zasvěcený komentátor blízkovýchodního dění v našich médiích, zvláště České televizi a Lidových novinách, a také jako organizátor mezinárodních islamologických akcí. Pod jeho vedením vznikají kvalitní práce absolventů, jako například Lucie Jířů, *Vliv šíitského duchovenstva na politiku a společnost* (MUP a NLN, 2017).

Mezi těmi, kdo načerpali svou islamologickou erudici mimo Prahu a koho do popředí pozornosti zainteresované veřejnosti vynesla v tomto desetiletí erudovaná angažovanost tváří v tvář radikalizaci islamismu i islamofobie, nepochybně zaujímá výrazné místo Zora Hesová, M.A., Ph.D. Absolvovala politologická studia ve francouzském Toulous a poté na Freie Universität v Berlíně, studovala ruštinu v Moskvě a arabštinu v Damašku a studijně pobývala v New Yorku. Angažovala se ve studijních projektech v Bosně, kde v Sarajevu získala doktorát v islámské filosofii. S touto pozoruhodnou výbavou působila od roku 2010 jako analytička pražského Výzkumného centra Asociace pro mezinárodní otázky, což zahrnovalo účast na mezinárodních projektech v Egyptě a dále projektech zaměřených na žhavé otázky islámu v Evropě a muslimské migrace. Kromě mnoha mediálních vystoupení a odborných studií věnovaných islámským institucím na Balkáně, islámskému feminismu a odbornému posouzení aktuálních otázek Zora Hesová publikovala monografii *Ghazálího Výklenek světla a význam osvícení v islámské filosofii* (Academia, 2012). V současnosti přednáší na Ústavu politologie Filosofické fakulty UK. Rozumný, erudovaný pohled na moderní islám zastává i ředitel tohoto ústavu prof. Pavel Barša, autor mj. knihy *Západ a islamismus. Střet civilizací, nebo dialog kultur?* (CDK, 2001); tato kniha ukázala na kořeny krize, jež právě tehdy vyvrcholila událostmi 11. září, na rozumná hodnocení, na vymezení patologických prvků a na potřebu správné reakce.

Do skupiny našich sociálních vědců, kteří se snaží ukázat rozumnou cestu k poznání, hodnocení

a pohybu vpřed, na tomto místě zařadím také Marka Čejku, právníka a politologa z Brna, který k arabské a aktuální islamologické problematice dospěl po několikaletém studijním pobytu v Izraeli. Podílel se spolu s Jaroslavem Burešem a Janem Danielem na autorství knihy *Muslimské bratrstvo v současnosti* (Academia, 2017) a nyní zkoumá nejnovější projevy radikalizace islámu v díle *Korán, meč a volební urna. Zdroje a podoby islamismu* (Academia, 2020). Vodítkem Čejkových prací, jak jsem měl možnost ho poznat, je citlivost vůči násilí a blízkost ke křesťanským hodnotám. Zajímavou studií Čejka přispěl do sborníku k mým osmdesátinám *Křesťané a násilí v blízkovýchodních konfliktech* (in *Islám a křesťanství*, editor Z. Vojtíšek, HTF, 2019).

Naše studie nemůže obsáhnout veškerou pestrost témat a postojů, jimiž je dnes reflektován islám v české společnosti, přes početní slabost své fyzické přítomnosti. Všimneme si proto krátce jen sociologického a právníckého pohledu. Po krátké zmínce o publikacích českých muslimů věnujeme zvláštní podkapitoly pohledu křesťanů a následně tematice islámu u nás, včetně souvisejících svárů. Ze sociologického hlediska se muslimským světem široce zabývá Karel Černý z Fakulty humanitních studií UK. Za prozatímní vrchol jeho velké pracovitosti lze nejspíše označit objemnou monografii *Velká blízkovýchodní nestabilita* (NLN, 2017). Podtitul vyznačuje časový záběr a zaměření pohledu – arabské jaro, porevoluční chaos a nerovnoměrná modernizace 1950–2015. Autor knihu vydal paralelně také anglicky. Avšak máme-li správně chápat dnešní dění v muslimských společnostech, muslimské komunity v Evropě nevyjímaje, je důležité poznat do hloubky principy islámské právní vědy, fiqhu, a snahy o jejich uplatnění v moderním světě. Naše právnícké fakulty toto nesmírně důležité téma dlouho přehlížely, teprve dnes se jím začínají někteří arabistikou poznamenaní právníci zabývat. Uvedu jen několik příkladů. Dobrý celkový přehled fiqhu nabízí Jan Potměšil v díle *Šaría: Úvod do islámského práva* (Grada, 2012). Prakticky významným, živě uplatňovaným právním oborem se zabývá Lenka Bezoušková v knize *Islámské rodinné právo se zaměřením na právo manželské* (Leges, 2013). Oba jmenovaní autoři studovali práva v Plzni a dnes uplatňují své odborné zaměření v Praze. Úspěšnou kariéru si na bázi islámského práva vybudovala soudkyně JUDr. Ivana Hrdličková jako expert Rady Evropy u soudu v Lucemburku. U nás publikovala monografii *Islámské finance jako alternativa* (A.M.S., 2013). Obecně se zdá, že potřebné propojení právnícké a arabistické islamologické erudice u nás stále pokulhává za společenskou potřebou kvalifikovaně odrážet laciné mediální fantasmagorie z nejrůznějších stran. Jen krátce se tu zmíníme o publikacích vydávaných českými islámskými centry v Praze, Brně a v případě slovensko-českého časopisu také v Bratislavě. Pomoc jim přitom poskytují zahraniční nakladatelství, zejména TWRA a A.M.S. Trading. Kromě většího počtu drobných brožur věnovaných různým stránkám islámské víry a kultury nadace vydaly české překlady několika významných prací, jako např. Ali Izedbegović, *Islám mezi východem a západem*, 1997; Hammudah Abd al-Átí, *Zaostřeno na islám*, nové vydání 2010; populární soubor 40 hadísů an-Nawawího; a významná práce vlivného, v Kataru sídlícího, šejcha Júsufa al-Qaradáwího, *Povolené a zakázané v Islámu* (1. vyd. 2004). Pozornost si rozhodně zaslouží luxusně vybavená kniha *Islám – hluboké nahlédnutí* egyptského autora, imáma káhirské mešity sultána Hasana v Káhiře, Ahmada M. Hemayi (2012); snaží se islám představit v kontextu vědeckého výkladu světa a uznalých připomínek početných osobností světové kultury. O přípravu titulů vydávaných nadací v Praze pečoval většinou její významný představitel Vladimír Sánka. Osudným se mu stalo vydání překladu práce známého islamistického radikála Bilala Philipse, původem z Jamajky, vzdělaného v saúdské Medíně, *Základy Tauhídu, islámský koncept Boha* (Muslimská obec v Praze, 2012). V roce 2014 byla kniha českými policejními orgány zabavena a Sánka obžalován z podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačování lidských práv. Dlouhá právní bitva byla svedena o charakteristiku

salafismu jakožto základu Philipsovy knihy. Teprve počátkem roku 2019 dal Nejvyšší soud ČR přednost odbornému názoru, že jde o teologický směr konzervativního islámu, nikoli o hnutí ve smyslu české legislativy, a další trestní stíhání zastavil. Protagonistou jiné trestní kauzy, která zasáhla do života převážně integrované a pokojné, etnicky značně různorodé české muslimské komunity, se stal bývalý imám pražských muslimů Samir Shehadeh. Za svou nezpochybnitelnou politickou a finanční podporu islamistických radikálů an-Nusra či Džabhat fath aš-Šám v občanské válce v Sýrii byl u nás v roce 2020 odsouzen na deset let odnětí svobody. Shehadeh zpochybnil kompetenci českého soudu s tím, že uznává jen šari'u. Podobně již dříve kaceřoval mladé české muslimy, kteří v roce 2016 odsoudili vraždu kněze ve francouzském Saint-Etienne-du-Rouvray spáchanou islamistickými fanatiky, a na výraz mezináboženské solidarity poctivých věřících se osobně zúčastnili katolické mše.

Někteří muslimové z našeho českého prostoru publikují také mimo rámec Muslimské obce. Například Syřan Charif (tj. Šaríf) Bahbouh (1941–2020), který u nás žil déle než půl století, se věnoval šíření arabské kultury hlavně skrze platformu vlastního nakladatelství Dár Ibn Rushd. Tentokrát se ve spolupráci s českým lékařem pokusil o „manuál o zásadách medicínského přístupu pro české a slovenské lékaře a zdravotníky praktikující v zemích islámu: Marcel Hájek, Charif Bahbouh, *Muslimský pacient* (Grada, 2016). Je to snaživý, u nás první krok k potřebnému poznání tématu, jež je v západní Evropě již dobře propracovávané. Přivítat si zaslouží i další pokus o obohacení naší arabistiky a islamologie ze strany Západočeské univerzity v Plzni, tentokrát na poli historiografie vědy. Mám na mysli monografii Ivana Ramadana *Středověká arabsko-islámská medicína, dějiny interpretací* (2015). V jiném, nábožensky výrazněji profilovaném oboru se český muslim prosadil i v evropském rozměru. Jde o islámskou architekturu, její bohatou dokumentaci, hodnocení a uměleckou reprodukci, čímž si hluboké uznání zasloužil Amjad Bohumil Procházka (1935–1995). Vystudoval architekturu v Praze, k tomu se zaujetím sledoval přednášky Felixe Tauera. Po sovětské okupaci emigroval, žil převážně ve Švýcarsku, konvertoval k islámu a zřejmě s islámskou finanční podporou vydával skvostné publikace o islámské architektuře. Vycházely hlavně v Curychu v nakladatelství MARP (Muslim Architecture Research Program), byly to jmenovitě *Lovy na mešity* (1973), *Introduction to Islamic Architecture* (1986), *Mosques* (1986), *Islamic Arches* (1994). V Praze, kam se po listopadu 1989 vrátil, se prodávaly převážně v antikvariátech za poměrně vysokou cenu.

Kontakt

prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc.

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta
Katedra religionistiky
Pacovská 350/4, 140 21 Praha 4
lubos.kropacek@ff.cuni.cz